

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA QO'SHIMCHA MASHQLARDAN FOYDALANISH USLUBLARI

Sherniyazova Nelufar Ongarbaeva
Ruza Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim
fakulteti 2-kurs talabalari

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili darslarida qo'shimcha mashqlardan foydalanish uslublari, bunda interfaol metodlarning ahamiyati va ularning darsda qo'llashning samarali natijalari haqida so'z yuritiladi.

KALIT SO'ZLAR: mashqlar, mukammal, nazariy amaliy mashq, Aqliy hujum metodi, Muammoli ta'lim metodi, Kichik guruhlarda ishlash metodi, grammatik tushuncha.

Boshlang'ich sinflarda yangi mavzuni mustahkamlashda o'quvchilarga mavzuga oid mashqlar bajarish muhim ahamiyatga ega. Chunki, qoida va mavzuga oid grammatik tushuncha o'quvchilarga o'rgatilgandan so'ng, mavzuga oid mashqlar bajarilmasa, o'rgatilgan qoida va grammatik tushunchalarni o'quvchilar mukammal ravishda o'rganib, o'zlashtirib olishlari qiyin bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari da dastlab mavzu o'quvchilar tomonidan mustahkam o'zlashtirilgandan keyin, mavzuga oid grammatik tushunchalarni ayrim misollar orqali tushuntiriladi, darslikda berilgan mashqni bajartiriladi, biroq mavzuga oid qo'shimcha mashqlar berilmaydi. Natijada mavzuga oid qoidani o'quvchilarga tushuntirish biroz qiyinroq bo'ladi. Grammatik tushunchalarni berish jarayoni bir muncha vaqtni sarflashni talab qildi. Shunday bo'lishiga qaramay, yangi mavzuni o'zlashtirishda va o'quvchilar tomonidan mustahkamlashda, albatta, mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarilishi kerak.

O'quvchilarda yangi mavzuni mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajartirganimizda quyidagi natijalarga erishiladi:

1. Nazariya amaliy mashq bilan bog'lanadi;
2. Amaliy mashqlar bajarish orqali o'quvchilarda shakllangan, grammatik tushunchalar mustahkamlanadi;
3. O'quvchilarning mustaqil ravishda mashq bajarish ko'nikmalari shakllanadi;
4. Uyga berilgan mashqlarni qanday bajarish haqida o'quvchilarda ko'nikma paydo bo'ladi.

Boshlang'ich sinflarda yangi mavzuni o'zlashtirish va mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarish ta'lim-tarbiya jarayonida muhim o'rin egallaydi. O'quvchilar, dastlab, o'qituvchi nazorati ostida mashqlar bajarishlari lozim. Chunki, mavzuga oid mashq ilk marta bajarilayotganda, o'quvchilar mashqni notog'ri

bajarib qo'yishlari mumkin. Birinchi va ikkinchi mashqlar o'qituvchi nazorati ostida, ba'zan uning ko'magi bilan bajarilsa, mashq to'g'ri bajariladi, mashqdagi so'zlarga savol berib qoidalar chiqariladi, amaliy mashq nazariya bilan bog'lanadi. Shuningdek, mashqlar bajarishda interfaol usullardan foydalanish o'quvchilarni darsga bo'lgan munosabatlarini oshiradi, qo'shimcha mashqlar bajarishga qiziqishlarini oshiradi. Asosiysi, o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllanib borishi rivojlanadi. O'quvchilar darsda qo'shimcha mashqlar bajarishi jarayonida erkin harakat qiladilar, erkin fikrlaydilar, bajarilayotgan mashqqa o'zlarining erkin ravishda munosabatlarini ifodalay oladilar.

Bunda quyidagi interfaol usullardan foydalanilsa aqlga muvofiq:

1. Aqliy hujum metodi;
2. Muammoli ta'lim metodi;
3. Kichik guruhlarda ishlash metodi

Ushbu noan'anaviy interfaol usullar yordamida o'quvchilarga qo'shimcha mashqlar bajartirganda o'qish-o'rgatish jarayonini yaxshi o'zlashtirishga olib keladi. O'z vaqtida aloqani tiklaydi. Motivatsiya yuqori darajada bo'lishini taminlaydi, o'tilgan materialni puxta xotirada saqlab qolishga imkon beradi. Mustaqil fikrlay oladigan o'quvchining shakllanishiga yordam beradi.

Aqliy hujum interfaol metodidan foydalanganda o'quvchilarga mashq shartidan kelib-chiqib o'quvchilar aqliga hujum qilinadi, o'quvchilarda fikr va g'oyalari tug'ildi. Bu fikr va g'oyalarni umumlashtirib, yagona, to'g'ri xulosa chiqariladi.

Muommoli ta'lim interfaol usulidan foydalanib, o'quvchilarga o'tilgan mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni vujudga keltirib, ularning ushbu muammoli vaziyatni bartaraf etishlari kerak bo'ladi. Ushbu interfaol metod o'quvchilarni fikrlashga, muammoni qanday yechim, bartaraf etish choralarini o'ylashga, fikr va xulosalar chiqarishga, o'z fikr va mulohazalarini erkin bayon eta olishga katta yordam beradi.

Kichik guruhlarda ishlash interfaol metodidan kengroq foydalangan ma'qul, chunki ushbu metod o'quvchilarni dars davomida quvnoqroq bo'lishiga, kayfiyatlarini yuqori bo'lishini taminlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari kichik guruhlarda ishlash interfaol usuli yordamida mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarganlarida erkin harakat qiladilar, jamoalar g'alabasi uchun kurashadilar, mashqni tez va sifatli bajarishga harakat qiladilar.

Boshlang'ich sinflarda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarishning quyidagi samarali natijalariga erishishda quyidagilarni aniqlash mumkin:

-o'quvchilarning ona tili faniga nisbatan munosabatlari ijobiy tomonga o'zgaradi;

- ona tili faniga bo'lgan muhabbatlari yana oshadi;
- mashqlar bajarish ko'nikmalari rivojlanadi;
- mustaqil ravishda mashq bajarish ko'nikmalari shakllanadi;

- sinf o'quvchilarining o'zlashtirish ko'rsatkichlari rivojlanadi;
- o'quvchilar yangi mavzuni tez va qisqa fursat ichida o'zlashtirishga erishadilar.

Demak, yo'qoridagi aytilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, yangi mavzuni o'zlashtirishda, mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarishning ahamiyati nihoyatda kattadir. Ona tili grammatikasini o'rgatishda boshlang'ich sinflarda mavzuga oid qo'shimcha mashqlarni o'qituvchi nazorati ostida bajarish o'quvchilar bilimini oshirishda katta yordam beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mavzuga bog'lab mashqlar tuzushga o'rgatish juda ham nozik masala bo'lib, o'quvchidan, avvalo, o'zbek tilining grammatikasini mukammal egallashni, mavzuga oid mashqlar bajara olishni talab qiladi. Mavzuga oid mashq bajara olmaydigan o'quvchi mavzuga bog'lab mashq tuza olmaydi. Shuning uchun ham mavzuga bog'lab mashq tuzishga o'rgatishda o'quvchilarga quyidagi tartibda ta'lim –tarbiya jarayonini tashkil qilish tavsiya etiladi:

- o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllantirish;
- mavzuni puxta egallash;
- mavzuga oid savollarga javob bera olish;
- mavzuga oid berilgan testni yecha olish
- mavzuga oid kartochkalar bilan ishlay olish;

- mavzuga oid mashqlarni mustaqil ravishda yecha olish; Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yuqorida sanab o'tilgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirilgandan so'ng mavzuga oid mashq tuzishga o'rgatish jarayonini boshlash imkoniyati tug'iladi. Mavzuga bog'lab mashq tuza olish o'quvchilarga o'rgatish uchun berilayotgan mavzuni yanada puxta egallash imkoniyatini beradi. Mavzuga oid grammatik tushunchalar yanada mustahkamlanadi. Shu bilan birga so'zlarni to'g'ri yozishga o'gatish orqali ularning imloviy savodxonligi oshiriladi, chiroyli yozuv malakalari mustahkamlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mavzuga oid mashqlar tuzishga o'gatishda dastlab mavzuga oid savollar tuzishga o'rgatish lozim bo'ladi. Savol tuzish uchun ham, albatta, mavzuni puxta egallagan o'quvchilar bo'lishi kerak. Mavzuni puxta egallamagan o'quvchilar mavzuga oid savollar tuza olmaydilar, savollar tuzishga qiynaladilar. Mavzuni puxta egallagan o'quvchilar esa mavzuga oid savollarni qiyinchiliklarsiz tuza oladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqudusov O.A. v.b. , Zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaril Toshkent, 2011-yil.
  2. Abdullaeva K. va b. Ona tili, Toshkent, 1999-yil
- Internet materiallari: 1. <http://www.google.co.uz/> - —Mashqlar to'plami
2. <http://www.referat.uz/> - —O'quvchilarni mashq ishlashga o'rgatish